

Öz təyini yaşıyan insanlar oldu kimi, bütün toplumun, xalqın təyində böyük rəl oynayan, hətta bir çox cəhətdən onu müyyənəşdiren şəxsiyyətlər de olur. Xalqımızın tarixində və təyində artıq 50 ilik zaman kəsiyində müstəsna təsirə malik olmuş ümumiyyətli idarəmiz Heydər Əliyev məhz belə şəxsiyyətləndir.

İlk dəfə Azərbaycanda siyasi hakimiyyət 14 iyul 1969-cu ilde gələn ulu önder qısa zamanda ölkəmizi sosial-iqtisadi və mədəni yüksəklişinin əsasını qoyma. Bu illərdə respublikamızın sosial-iqtisadi tərəqqisi yolunda əsl döndür yarandı: 250-dən çox zavod, fabrik istifadəyə verildi, 630 min nəfərlik yeni iş yeri yaradıldı. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə SSRİ hökuməti respublikada xalq təsərrüfatının inkişafı üçün beş xüsusi qərar qəbul etdi. 1971-85-ci illərdə iqtisadiyyat sərməye qoyuluşunun hacmi 32 milyard rubl təşkil edirdi ki, bu da sovet dövründən avvalı 50 ilində istifadə olunan vəsaitdən 2,1 dəfə çox idi.

1985-ci ilde Cənubi Qafqazda ən iri poladərtme zavodu istifadəyə verildi, Derin dəniz özülləri zavodu tikildi. Sənayedə struktur dəyişiklikləri aparıldı. Bakı meşət kondisionerləri zavodu qısa müddədə tikilib, 1975-ci ilde istifadəyə verildi. "Ulduz", "Azon" cihazçıyırmı zavodları, Sumqayıt kompressorləri zavod, Bakı elektrik qaynaq avadanlığı zavodu işe dösdü. Onlarda istehlak malları istehsal edən, o cümlədən Abşeron, Siyəzən broyler fabrikleri, Bakı şəmpən şərabları zavodu, habelə Bakıda 2 evlikmə kombinatı, Sumqayıt və Mingachevir evlikmə zavodları, Sumqayıt şübhə zavodu, Əlet ağacı emali kombinatı və s. müəssisələr istifadəyə verildi. Araz, Tərtər, Şəmkir su-elektrik stansiyaları, "Azərbaycan" DRES-i iş salındı. Azərbaycanın enerji müstəqilliliyi temin olundu.

Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrde kənd təsərrüfatının dinamik inkişafı, respublikanın və bütövükde ölkənin iqtisadiyyatında onun rolunun artırması ən müümili iqtisadi nəticələrdən biri idi. Kolxoz və sovkəzələrinin maddi-texniki bazası daha da möhkəmləndi. Böyük meliorasiya programı heyata keçirildi. Baş Mıl, Abşeron, Lənkəran, Şəmkir kanalları, Araz, Arpaçay, Sərsəng, Yuxarı Xanbulançay, Şəmkir və b. dəryəcələr istifadəyə verildi. Bərdə, Ağcabədi, Sabirabad, Beyləqanın in pambıqcılıq rayonlarına çevrildilər. Lənkəran – Astara, Quba – Xaçmaz zonalarında tərəvəzçilik daha da inkişaf etdirildi. Üzüm plantasiyaları 1970-ci ildək 121,6 min hektardan 1985-ci ilde 268 min hektara çatdırıldı, 2,2 dəfə artı. İri heyvandarlıq kompleksləri tikildi. Respublikaya cins qara-mal getirildi. Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunun hacmi 1981-85-ci illərdə 1966-70-ci illərin səviyyəsinə nisbətən 2,6 dəfə çoxaldı.

Geniş iqtisadi quruculuq sayəsində əmək məhsulduları şəhərə 2,1, kənd təsərrüfatında 1,8 dəfə, xalq təsərrüfatında ələr 335 faiz və ya Ümumiyyətli göstəricisindən 2 dəfə çoxaldı.

Geniş iqtisadi quruculuq sayəsində əmək məhsulduları şəhərə 2,1, kənd təsərrüfatında 1,8 dəfə, xalq təsərrüfatında ələr 335 faiz və ya Ümumiyyətli göstəricisindən 2 dəfə çoxaldı.

Heydər Əliyevin bütün təyində yaradılmış iqtisadi, elmi-texniki və mədəni potensial geləcəkdə respublikanın tam müstəqil dövlət kimi fealiyyət göstərməsi üçün möhkəm zəmin yaratdı. XX əsrin 70-80-ci illərində SSRİ-de müstəqil yaşamaq qadır olan 2 respublikadan biri Azərbaycan idi.

Respublikada geniş sosial-mədəni quruculuq programı heyata keçirildi. Bakı, Sumqayıt, Gence və digər şəhərlər böyük, ətrafında yeni yaşayış massivləri salındı. Azərbaycanda 20 milyon kvadratmetr mənzil sahəsi istifadəyə verildi, yüzlərlə müasir binalar tikildi, yollar, körpüller, kənd və qəsəbələr salındı. Respublikamızın vaxt içerisinde inkişafın başlıca keyfiyyət ölümlərinə görə müttəfiq respublikalar içerisinde öne çıxdı. Süreli sosial-iqtisadi inkişaf neticəsində içtimai əmək bölgüsündə istər idarə, isterse de ixrac edilən məhsulərin həcmində görə ittifaq miqyasında Azərbaycanın rolü xeyli artı.

Respublikada elm, təhsil, edəbiyyat, inqəsənət və memarlığın inkişafına da diqqət artırıldı. Ali, orta ixtisas, ümumtəhsil məktəbləri, teatr, klub, muzey, kitabxanalar şəbəkəsi xeyli genişləndi. 1971-ci ilde Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə milli hərbi kadrlar yetişdirilməsi üçün C.Naxçıvanski adına respublika ixtisaslaşdırılmış orta

kimi daxil oldu. Bu dövrde müasir müstəqil Azərbaycan Respublikasının teməli qoyuldu.

Sovetlər Birliyinin dağılması ərafaşında mühüm geostrategi mövqeyi və zəngin təbii sərvətləri ilə fərqlişən Azərbaycana qarşı məkrili siyaset həyata keçirilməyə başlandı.

Və ilk növbədə, bu proseslərin

xalqın azadlıq ruhunun hökmü ilə milli haqlarımız uğrunda gəden mücadilələr son nəticədə mögləbiyyətə uğramış, ata-babalarımızın müstəqillik arzuları yadəlli işşalçıları tərefindən qan içində boğulmuşdur. Ən ibratımız və təəssüfləndirici hal odur ki, bu acı mögləbiyyətlərdə obyektiv proseslərə yanaşı,

necə deyərlər, ənənəvi ssenarini pozdu, Azərbaycanın hansısa xarici qüvvələrinə əlində oyuncaya çevrilməsinə imkan vermedi. Bu, əxəsərlik tariximizdə şəxsiyyətin roluna dair ən bariz nümunə, ən parlaq örnəkdir. 1993-cü ilin son dərəcə gərgin şəraitində möhtərem Heydər Əliyevin daxili sabitliyi təmin etmək, xarici

rolunu oynamasından maksimum istifadə etməyə çalışır. Ümumiyyətli lider Heydər Əliyevin xarici siyasetində, Şərqi münasibətdə, ənənəvi ölkələrlə, xüsusilə, Türkiye, İran və s. ölkələrlə münasibətlərde uzaqgörendən, müdriklik və diplomatik sərisə həmişə duyulurdu. Ölkəmizlə çoxsaylı dini, mədəni, etnik tellərə bağlı olan Xaxın və Orta

Elmin inkişafına yönəldilən xərçən təxminən 7 dəfə artı. Azərbaycan Elminin inkişaf Strategiyası təsdiq olunub, 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə milli strategiyə həyata keçirilməsi üçün Dövlət Proqramı qəbul edilib, Elmin inkişafı Fondu yaradılıb və s. Bütün bunlar göstərir ki, AMEA-ya, Azərbaycan elmine diqqət ilə

Fövqəladə missiya, yaxud tarixin ən böyük AZƏRBAYCANLISI

internat məktəbi təşkil olundu. Yüksəkxitaslı kadrlar hazırlanmasına diqqət artırıldı. 17 minden çox azərbaycanlı gənc SSRİ-nin 170 aparıcı ali təhsil ocağına gəndərildi.

Azərbaycanda onlarda yeni elmi tədqiqat müəssisəsi yaradıldı. 1975-ci ilde EA-nın nezdində "Xəzər" Elmi Mərkəzi fealiyyətə başlandı. 1978-ci ilde merkezin əsasında Təbii Ehtiyatların Kosmik Tedqiqatları İnstitutu, 1981-ci ilde isə Kosmik Tedqiqatlar Elmi İstehsalat Birliyi təşkil edildi.

Respublikada kitab çapçı və metebuat xeyli inkişaf etdi. 1969-cu ilde "Qobustan" almanaxı nəşr edilmişdir. 1990-ci ilde 168 qəzet, 91 jurnal, 1300-dən çox kitab çap olundur. 1976-87-ci illərdə Azərbaycanda ilk dəfə böyük informasiya tutumlu 10 cildlik "Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası" nəşr edildi.

Xalqın mədəni və mənəvi dəyərlərinə diqqət artırdı. Nizami, Əcəmi, Nasimi, Tusi, Vəqif, Aşıq Ələsgər, Üzeyir Hacıbeyov, Müslüm Maqomayev, Hüseyin Cavid kimi görkəmlər, adəbiyyat və incəsənət xadimlərinin yubileyleri, Azərbaycan teatrının 100 illiyi təntənə ilə qeyd olundu. Azərbaycan tarixinə və Azərbaycan dilinə aid qıyməti arasdırmalar yüksək dövlət mükafatlarına layiq görüldü.

1974-cü ildən ali məktəblərdə Azərbaycan tarixinin tədrisinə ayıran saatlar artırıldı. 1973-ci ilde Nizami əsərinin yenidən öyrənilmesi haqqında qərar qəbul olundu, bu sahədə səmərəli işlər görüldü. Cənubi Azərbaycanla bağlı mövzuların edəbiyyatda inikası üçün geniş imkanlar açıldı. 1979-cu ilde Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının Cənubi Azərbaycan üzrə katibi seçildi. Vəxtilə "panturkist" kimi damğalanmış Hüseyin Cavidin cənəzəsinin qalıqları 1982-ci ilde İrkutsk vilayətindən getirilərək Naxçıvanda dəfn edildi.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə erməni separatçıları açıq çıxışlardan çəkinirdilər. 1977-ci ilin noyabrında onların Dağılıq Qarabağ məsələsinə növbəti dəfə qaldırmaq cəhdinin qarşısı qətiyyətə alındı.

Qısa müddədə Azərbaycan SSR-in sürətli sosial-iqtisadi və mədəni inkişafı SSRİ rəhbərliyində Heydər Əliyev böyük nüfuz qazandı. O, 1976-ci ilde Sov. İKP MK Siyasi Bürosu üzvü seçildi, SSRİ Nazirlər Soveti Sədrinin birinci müavini təyin edildi və bu imkanlardan da Azərbaycanın inkişafı namına istifadə etdi.

Bütövükdə, 1969-87-ci illər Azərbaycanın quruculuq salnaməsinə parlaq səhifələr

Yaşadığımız günlər əxəsərlik tariximizin mühüm hadisələrindən biri ilə əlamətdardır. Xalqımızın böyük oğlu, ümumiyyətli liderimiz Heydər Əliyər oğlu Əliyevin siyasi hakimiyyətə gelişinin 50 il tamam oldu. Bu ərafədə onun keçdiyi zəngin həyat yolunu, əxəsərlik titaniq fealiyyətini, yeritdiyi daxili və xarici siyaseti, dövlət quruculuğunda gördüyü böyük işləri, bütövlükdə xalqımızın və dövlətimizin inkişafında həyata keçirdiyi fövqəladə missiyani bir daha nəzərdən keçirmək və təhlil etmək zərurəti yaranır. Qəti əminlik ki, Heydər Əliyev kimi nəhəng şəxsiyyətin fealiyyətini müəyyən zaman kəsiyində qiyəmtələndirmək doğru deyil. Böyük dövlət xadimlərinin fealiyyəti yalnız müqayisələ-tarixi aspektində qiyəmtələndirilməlidir, onların ölkəsinin və xalqının taleyində oynadığı rol yalnız zaman özü dəyərləndirməlidir. Məşhur bir deyimə görə, dağın əzəmətini görmək üçün ona uzaqdan baxmaq lazımdır. Tarixi hadisələr də belədir. Günümüzdən ölkədə son 50 ilə baş verən proseslər və hamim proseslərin mərkəzində dayanın ulu önder Heydər Əliyevin fövqəladə missiyasına nəzər salıqda, o dövrün tariximizdə müstəsna yerini və əhəmiyyətini daha dərindən dərk edirik.

qarşısını ala biləcək, məhz öncəki illərdə Azərbaycan xalqına qarşı her hansı təxribatları cəsarətə zərərsizdirmək bir insan – ulu önder Heydər Əliyev sovet rehberliyindən düşünlümsü şəkildə uzaqlaşdırıldı. Məhz bundan sonra Azərbaycana qarşı istənilən təxribatları həyata keçirmək mümkün oldu.

SSRİ-nin dağılması

nəticəsində iqtisadi böhran, ərazilərin itirilməsi, qaçqın, macbrui köçkündən əsaslı yaranması Azərbaycanın inkişafına, iqtisadi-siyasi durumuna mənfi təsir göstərdi. Ölkəyə sərhədəsiz insanların rəhbərlik etməsi həm iqtisadi, həm də siyasi böhran şəraitində müstəqilliyimiz, dövlətimizin mövcudluğunu belə sualtı qoymuşdu.

Heydər Əliyevin respublikada hakimiyyət qayğılarından sonra ister siyasi, ister iqtisadi, isterse de sosial sərvətlərdə böyük inqilablı dəyişikliklər baş verdi. Azərbaycan xalqı, ilk növbədə lider qazandı – uzun illər respublikamız idarə etmiş, özünü təsdiqləmiş, xalqımızı çox çatın bir dövrədə ağır bələldərən qurtaran, milletin gələcəyini, dövlətçiliyin temelini quran, siyasi sabitliyi, əmin-əmənlik təsdiq etdi. Üzərində demokratik respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyetinin cəmi 23 ay yaşadıqdan sonra süqutu uğraması.

XX əsrin sonlarında ilə xalqımızın müstəqilliyət qoşusunu üçün növbəti tarixi şərait yaranırdı.

1988-ci ilən vüset alan xalq hərəkatı Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi, xalq hərəkatının içərisindən çıxmış siyasi qüvvələrinin həkimiyətə gəlməsi ilə neticələndi. Lakin bir tərəfdən Ermənistandan təcavüz, digər tərəfdən ise hakimiyyət qərəkliyinə imkan verməmişdir. Bunu XVIII əsrda – bütün dünyada milli dövlətlərin formalşaması prosesinin getdiyi bir zamanda Azərbaycanın xalqları parçalanmasının faktı da təsdiq edir. Şərqi dən demokratik respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyetinin cəmi 23 ay yaşadıqdan sonra süqutu uğraması.

Heydər Əliyevin bu amalları uğrunda hələ sovetlər dönmədən respublikamız rəhbərlik etdiyi vaxtlarda da böyük xidmətləri olmuşdu.

Azərbaycan dilinən dövlət dilini kimi qəbul edilmiş, Naxçıvanski adına herbi liseinə yaradılmış, ölkədə müstəqil sosial-iqtisadi infrastructuren yaradılmış və inkişaf, istehsal müstəqilliyin itirilməsənətən səbəb olıldı. Lakin bu dəfə tarix təkrarlanmadı. Çünki əvvəlki dövrələrdən fərqli olaraq inidə xalqın bütün təbəqələrinin inandığı və hörmet bəsliyi ümumiyyətli lider, böyük siyasi iradəye və tacribəye malik Heydər Əliyev şəxsiyyəti var idi. Xalqın mütləq əksəriyyətinin, o cümlədən, hakimiyyət nümayəndələrinin təklidi ilə Bakıya gelib Ali Sovetin Sədri, daha sonra ölkə Prezidenti seçilən Heydər Əliyev müstəqilliyimizə qarşı yönəlmiş,

subjektiv amillərin də ciddi təsiri olmuşdur. Daxili çəkişmələr və münacişələr, regional və sinif maraqların milli mənafələrdən üstün tutulması, an başıcası xalqın bütün təbəqələrinin vahid məqsəd ətrafında birləşdirməyi bacaran ümumiyyətli liderin olmaması məhz bur cür subyekтив amillərdən ki, xarici müdaxiləyə meydan açmış, milli müstəqillik üçün yaramış tarixi şansın gerçəkləşməsinə imkan verməmişdir. Bunu XVIII əsrda – bütün dünyada milli dövlətlərin formalşaması prosesinin getdiyi bir zamanda Azərbaycanın xalqları parçalanmasının faktı da təsdiq edir. Şərqi dən demokratik respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyetinin cəmi 23 ay yaşadıqdan sonra süqutu uğraması.

Möhtərem Heydər Əliyevin Ali Sovetin Sədri seçilərənək tədiləti dəyəri təcilişin metni xüsusi diqqət çəkir. Ötən illərdən sonra əmən proqram xarakterli təcilişə nəzər salıqda gerçikləşir ki, ulu önderin bütün fealiyyəti o tarixi çıxmışda məddəələrin addım-addım gerçəkləşdirilməsindən ibarətdir. Millət və dövlət qarşısında götürülən əhdələrlərə sedaqtın bundan böyük nümunəsinə təsəvvür etmək təcdiridir. Ulu ö